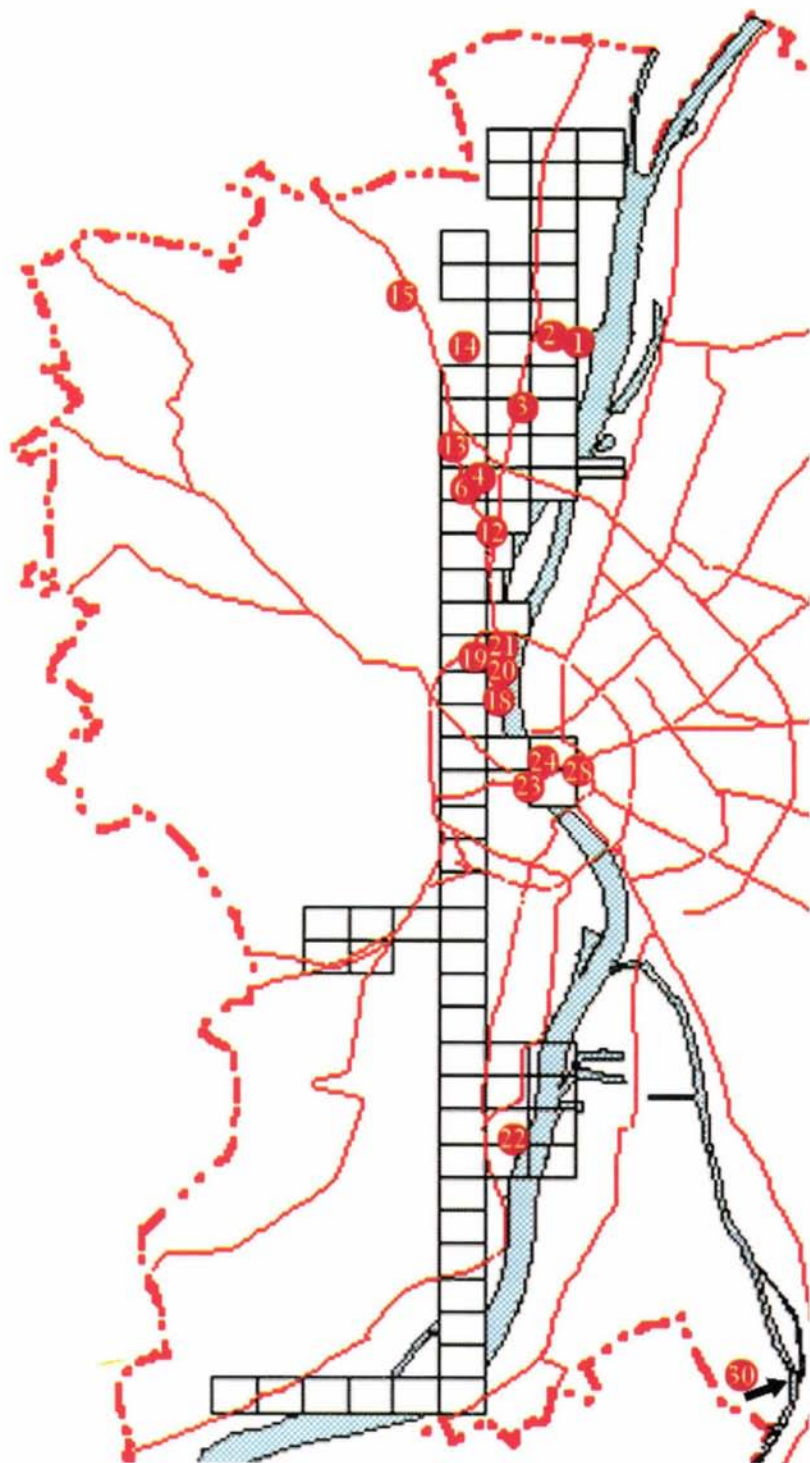

AQUINCUM

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2002-ben*

*Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2002*

AQUINCUM

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2002-ben

Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2002

Budapest, 2003.

Szerkesztő:

Zsidi Paula

Fordítás:

Simán Katalin, Alice M. Choyke

Rajz:

Málik Éva, Hable Tibor, Csernus
Erzsébet, Kovács Tibor

Fotó:

Komjáthy Péter, Szilas Gábor,
Reményi László, Gálné Tóth
Csilla

Geodézia:

Busi György, Kovács Tibor,
Vándor Andrásné

Technikai szerkesztő:

Kolozsvári Krisztián

A külső borítón:

Római kori út részlete feltárás
közben (Budapest, III. ker., Bécsi
út 314.)

Belső borítón elől:

Az Aquincumi Múzeum jelen-
tősebb ásatásai a 2002. évben

Belső borítón hátul:

Az Aquincumi Múzeum kisebb
leletmentései és szondázó jelle-
gű feltárásai a 2002. évben

Edited by:

Paula Zsidi

Translation by:

Katalin Simán, Alice M. Choyke

Drawings by:

Éva Málik, Tibor Hable, Erzsé-
bet Csernus, Tibor Kovács

Photos by:

Péter Komjáthy, Gábor Szilas,
László Reményi, Csilla Gálné
Tóth

Surveying work by:

György Busi, Tibor Kovács,
Andrásné Vándor

Technical assistance by:

Krisztián Kolozsvári

Front cover:

Detail of the Roman road dur-
ing excavation (Budapest III,
314 Bécsi Road)

Inside front cover:

Excavations of the Aquincum
Museum in 2002

Inside back cover:

Test excavations and small-scale
rescue operations of the Aquin-
cum Museum in 2002

Budapesti Történeti Múzeum, 2003.
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor főigazgató

Budapest Historical Museum, 2003
Editor-in-chief: Dr. Bodó Sándor, Director

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2002-ben

Excavations and Rescue Work at the
Aquincum Museum in 2002

Budapesti Történeti Múzeum
Aquincumi Múzeum
Budapest

Aquincumi füzetek
9. szám

ISSN 1219-9419 (Aquincumi füzetek)
ISSN 1219-9427 (Aquincum)

TARTALOM

Bevezető a 2002. évi régészeti feltárásokhoz (<i>Zsidi Paula</i>)	8
A 2002-ben végzett feltárások helyszínei	13
Geo-archeopedológia a környezeti rekonstrukció szolgálatában (<i>Mindszenty Andrea – Horváth Zoltán</i>)	16
Két ásatás – az aquincumi canabae déli szélén (<i>Hable Tibor – Reményi László – Kárpáti Zoltán</i>)	33
Régészeti kutatások az aquincumi canabae nyugati, ipari régiójában (<i>Kirchhof Anita – Horváth László András</i>)	53
Szondázás a Bécsi úti temető északi részén (<i>Facsády Annamária</i>)	65
Fürdőépület az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül (<i>Zsidi Paula – Magyar Myrtill</i>)	69
Duna-parti út részlete és őskori maradványok a polgárvárostól délre (<i>Zsidi Paula – Reményi László</i>)	86

CONTENTS

Introduction to the archaeological excavations in 2002 (<i>Paula Zsidi</i>)	8
Locations of the excavations in 2002	13
Geoarchaeology in the service of environmental reconstruction (<i>Andrea Mindszenty – Zoltán Horváth</i>)	16
Two excavations in the southern part of the Aquincum canabae (<i>Tibor Hable – László Reményi – Zoltán Kárpáti</i>)	33
Archaeological investigations in the western, industrial quarters in the Aquincum canabae (<i>Anita Kirchhof – András László Horváth</i>)	53
Test excavation in the northern part of the cemetery on Bécsi Road (<i>Annamária Facsády</i>)	65
Bath building outside the southern town wall of the Aquincum Civil Town (<i>Paula Zsidi – Myrtill Magyar</i>)	69
Detail from the road on the Danube bank and prehistoric re-	

- Római kori útrészletek az aquincumi polgárváros municipális territóriumán (az úgynevezett Testvérhegyi villa környezete) (*Láng Orsolya*) 95
- Római kori maradványok és késő bronzkori településnyomok Kaszásdűlőn (*Láng Orsolya – Szilas Gábor*) 111
- Újabb régészeti feltárások a II. ker., Tölgyfa utcában (*Kérdő Katalin – Kovács Eszter – Szilas Gábor*) . . 115
- Kutatások a feltételezett vízvárosi ala tábor és vicus területén (*Kérdő Katalin – Reményi László*) . . . 124
- Újabb topográfiai adatok a Szent Gellért tér őskori, római és középkori beépítettségéhez (*Beszédes József – Terei György*) 131
- Az Albertfalva, 6-os számú főút bővítését megelőző régészeti feltárás eredményei (*Endrődi Anna – Reményi László*) 146
- Új adatok Albertfalva római kori topográfiájához (*Szirmai Krisztina*) 151
- Nagytétény–CAMPONA (*Kocsis László – Koós István*) 155
- mains south of the Civil Town (*Paula Zsidi – László Reményi*) . . 86
- Roman period road segments in the municipal territory of the Aquincum Civil Town (the environs of the so-called Testvérhegy villa) (*Orsolya Láng*) 95
- Remains from the Roman period and Late Bronze Age settlement traces at Kaszásdűlő (*Orsolya Láng – Gábor Szilas*) 111
- Recent archaeological excavations on Tölgyfa Street (*Katalin Kérdő – Eszter Kovács – Gábor Szilas*) . . 115
- Investigations in the territory of the possible Vízvárosi ala fort and vicus (*Katalin Kérdő – László Reményi*) 124
- Recent topographic data on prehistoric, Roman and medieval settlements in Szent Gellért Square (*József Beszédes – György Terei*) 131
- The results of the excavations preceding the enlargement of route 6 by Albertfalva (*Anna Endrődi – László Reményi*) . . . 146

Régészeti megfigyelések a Belvárosi plébánia templom kisebb, belső rekonstrukciós munkálatainál (Szirmai Krisztina – Kovács Eszter) 162

Régészeti és földtani kutatások Soroksár határában (Horváth Zoltán – Mindszenty Andrea – Reményi László – Zádor Judit) 173

Az Aquincumi Múzeum kisebb leletmentései és szondázó jellegű feltárásai a 2002. évben 186

Rövidítésjegyzék. 202

Irodalom 203

A 2002. évi feltárások közreműködői 212

A 2002. évi feltárások megbízói és támogatói. 216

Az Aquincumi Múzeum munkatársainak 2002-ben megjelent publikációi 218

New data on the Roman period topography of Albertfalva (Krisztina Szirmai). 151

Nagytétény–CAMPONA (László Kocsis – István Koós) 155

Archaeological observations during the small interior reconstruction work at the Belvárosi parish church (Krisztina Szirmai – Eszter Kovács). 162

Archaeological and geological investigations in Soroksár (Zoltán Horváth – Andrea Mindszenty – László Reményi – Judit Zádor) 173

Test Excavations and Small-scale Rescue Operations of the Aquincum Museum in 2002 200

Abbreviations 202

References 203

Participants in the Excavations in 2002 212

Employers and Patrons of the Excavations in 2002 216

Publications by the Staff of the Aquincum Museum in 2002 . . 218

Bevezető a 2002. évi régészeti feltárásokhoz

A Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma és az Ős- és Népvándorlás kori Osztály 2002-ben 26 helyszínen végzett megelőző, illetve próbafeltárást. A két osztály 12 régésze 1093 napot töltött feltáráson, melyek mintegy 350 ládányi – csaknem 50000 darabra becsülhető – leletanyaggal gyarapították a múzeum gyűjteményét. Emellett a múzeum régészei további 26 helyszínen folytattak megfigyelést régészetiileg érintett telkeken végbement építkezéseken.

A feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal előírásainak megfelelően, azzal egyetértésben végeztük. Alapvető szempont volt a 2002. évi kutatásoknál is – a törvény szellemének megfelelően –, hogy csak azokat a területeket tárjuk fel, amelyek az építkezés során megsemmisülnek. A földmunkák által nem érintett felületeket a legtöbb esetben ásatással sem bolygattuk. Kivételt képeztek azok a lelőhelyek, amelyeknek alsó, az építkezés által nem érintett rétegsorába magasabbról induló objektumok mélyedtek, vagy pedig nem

Introduction to the archaeological excavations in 2002

The Department of Prehistoric and Migration Period Archaeology and the Aquincum Museum of the Budapest History Museum conducted excavations preceding development work as well as test excavations at 26 localities in 2002. Twelve archaeologists from these two departments spent a total of 1093 days in excavations and enriched the collection of the museum with a find material of about 250 boxes, which contain an estimated number of 50,000 finds. At 26 other localities, the archaeologists of the museum observed earth moving during construction work in archaeologically protected lots.

The excavations were conducted according to regulations issued by the Office of Cultural Heritage Protection, with their agreement. The basic consideration we respected during these 2002 investigations was, in keeping with the spirit of the law, that only those territories need to be excavated where archaeological remains would be destroyed by the construction work. We did not dis-

voltak adataink a lelőhely teljes rétegsoráról. A törvény ugyanis a feltárás finanszírozását annak kötelességévé teszi, akinek érdekében áll a lelőhely megbolygatása. Az építkezés által nem bolygatott területeken végzett földmunka finanszírozásának kérdése vitatható, eltérően értelmezhető a törvény szövege, nem beszélve az építkezéshez szükséges földmunkánál nagyobb arányú feltárásból adódó alapozási többletköltségekről. Ilyen vitatható eseteket több okból sem tudtunk felvállalni. A múzeumnak egyrészt nincs olyan költségvetési kerete, amelyből a feltárásoknak ezt a részét finanszírozhattuk volna, s még megelőlegezni sem tudjuk, míg esetleg lesz a KÖH-nek vagy a NKÖM-nek erre vonatkozó, megigényelhető kerete. Másrészt az ásatások mennyisége így is a felvállalhatóság határán mozog, a múzeum állandó személyi állománya mellett rendszeresen kell alkalmaznunk megbízásos munkatársakat.

Végül a feltárások szükséges mértékének korlátozására int az a tapasztalat is, amelyre egy olyan 150 éve folyamatosan kutatott lelőhely mint Aquincum példája tanít meg bennünket. A város régészeti örökségének csak egy része pusztult el az építkezések miatt,

turb territories that were untouched by earth-moving work. The exceptions were sites where features which began in upper levels extended down reached down into the lower levels that were not disturbed by the constructions, or where we did not have data about the entire stratigraphic sequence at the site. Namely, the law binds the side in whose interest it is to disturb the site to finance the excavation. Financing is disputable in territories that are not disturbed by construction work, the text of the law can be understood in different ways, not to mention the extra cost of foundation work resulting from the excavations involving more large-scale earth-moving than would be necessary for the actual construction. We cannot take responsibility for disputed cases for numerous reasons. On the one hand, the museum does not have a budget from which we could finance this part of the excavations, or at least pay it in advance until the KÖH or the NKÖM can find a budget from which we can claim the sum. On the other hand, the number of the excavations the museum undertakes is close to the maximum limit, and even so we have to employ extra colleagues contractually

egy másik, ugyancsak jelentős része az adott kor színvonalának megfelelő ásatások következtében vesztett el – sajnos örökre – a további kutatások számára. A modern város fejlődése megállíthatatlan, évente 15–20000 négyzetméternyi terület pusztul el – szerencsére ma már nem dokumentálatlanul – részben vagy egészen a ránk maradt régészeti örökségből a főváros területén, s majdnem ugyanannyi az a felület, amelyet nem pusztít el, csak befed egy-egy új létesítmény. Minden megmaradó, az építkezés által nem bolygított négyzetmétere a régészeti örökségnek itt különös fontossággal bír. Ezért rendkívül lényeges, hogy a feltárások mértékét a törvényi előírások szellemében, az észszerűség határain belül határozzuk meg.

A régészeti örökség védelme nem lehet igazán hatékony, ha nem illeszkedik valamilyen tudományos programba. Az Aquincumi Múzeum immár évtizedes topográfiai kutatási programja ebben az évben is folytatódott, az építkezések által meghatározott helyszíneken. Többek között a vízvárosi tábor és vicus, valamint a katonaváros újabb részletei kerültek felszínre. Lehetőségünk volt korábban csak részlegesen megkutatott helyszí-

on a regular basis to handle the existing excavation load.

Finally, the experience learned from Aquincum, which as a complex site has been continuously been studied for 150 years, also warns us that it is necessary to keep the number of necessary excavations within limits. Only a part of the archaeological heritage of the town was destroyed by construction, another, also a significant part was ultimately destroyed, regrettably, by excavations carried out at the level of the given time. Development in a modern city cannot be stopped, a territory of about 15–20,000 m² is destroyed from an archaeological point of view every year, luckily now with documentation, and the size of the territory that is not destroyed but covered by a new establishment is nearly the same. Every square meter of the archaeological heritage that is preserved and will not be disturbed by construction work has special importance. This is why it is so extremely important that the extent of the excavations should be determined following the spirit of the law and within reasonable limits.

The protection of the archaeological heritage cannot be really effective if it is not carried out

nek ásátásait befejezni. Így a katonavárostól délkeletre fekvő későrómai temető területén folytattunk kutatást, melynek korai periódusai egy, ezen a területen korábban ismeretlen kelta település objektumait hozták felszínre. A polgárváros déli városfalán kívül egykor állt vendégfogadó fürdőépületének újabb részleteit tártuk fel a romkonzerválási programhoz kapcsolódva. Újabb részletekkel gazdagodott az ezévi kutatások nyomán az albertfalvi tábor mellett feltárt, menettáborként azonosított objektum is. Lényeges új eredményeket hozott a Testvérhegyen épülő lakópark területén végzett megelőző feltárás, amely – több más objektum mellett – a Brigetio–Aquincum útvonal nyomvonalának egy szakaszát és periódusait hozta felszínre.

Az év legnagyobb léptékű munkáját a Bartók Béla út – Móricz Zsigmond körtér – Bocskai út rekonstrukciójához kapcsolódó feltárás jelentette. Ez a munka nemcsak régészeti szempontból volt jelentős, hanem műszakilag és a szervezés tekintetében is szokatlan feladatot jelentett. A területen – néhány zöldfelületi helyszínt kivéve – mindvégig az útépítők egyébként is igen feszített ütemtervéhez igazodva kellett dolgoznunk. Így

within the context of a scientific program. The topographic program of the Aquincum Museum began a decade ago, continued this year as well in the localities determined by the constructions. Among other things, new details of the fort and *vicus* in the Víziváros and in the area of the Military Town were unearthed. We could finish the excavations at sites that had only partially been investigated in previous years. We carried on with investigations in the territory of the Late Roman cemetery southeast of the Military Town. Features of an until then unknown Celtic settlement were unearthed in the early period levels at this cemetery. Further details of the bath of the inn standing outside the southern town wall of the Civil Town were uncovered within the framework of the ruin conservation program at our museum. The feature unearthed beside the fort at Albertfalva, which was identified as an infantry fort, was enriched by further details as a result of this year's excavations. The excavation preceding the construction of an apartment complex by Testvér hill brought significant new results. Among other features, part of the Brigetio–Aquincum road which

volt olyan helyszín – éppen a Gellért szálló előtti terület –, ahol több műszakban kellett dolgozunk, hogy a határidőt tartani tudjuk.

Az ásások dokumentálásában nagy előrelépést jelentett, hogy átérhettünk a geodéziai felmérések után a fotódokumentáció digitális archiválására is. A leletanyag előzetes nyilvántartása az átmeneti raktár és restaurátor műhely bővítése miatt egyelőre nem tud lépést tartani a gyarapodással. A raktár és műhely előreláthatóan csak 2003 végére tud majd teljes kapacitással dolgozni.

Zsidi Paula

operated from the Roman period through the Middle Ages were recovered.

The largest scale work of the year was the excavation linked to the reconstruction of Bartók Béla Road, Moricz Zsigmond circus and Boesakai Road. This task was important not only from an archaeological point of view but had unusual technical and organizational aspects as well. We had to work in the area, apart from in a few park areas, in parallel with the strict pace of road construction. Thus, there were territories, especially the one in front of Hotel Gellért, where we had to work in shifts to be able to keep to our deadline.

It marked a great advance in the documentation work of the excavations that after the geodesic surveys, we were able to begin the digital archiving of the photo documentation as well. The preliminary cataloguing of the find material cannot as yet keep pace with the accumulation of finds because of the enlargement of the transitional find repository and the conservation laboratory. The repository and the workshop will probably only be able to function at maximum capacity from the end of 2003.

Paula Zsidi